

PLANTEN EN HUID

EEN BOTANISCHE FEUILLETON

Deel 6: de wijnruit, een onbekende boosdoener

C.J.W. van Ginkel

Dermatoloog, voorheen Deventer Ziekenhuis en UMC Utrecht

*Correspondentieadres:
Dr. C.J.W. (Kees) van Ginkel
Tel. : 06-51075168
E-mail: cjginkel@xs4all.nl*

De wijnruit (*L. Ruta graveolens*; Engels Garden/Common Rue; Duits Wein-/ Gartenraute) is een vrij onbekende, matig vorstbestendige tuinplant. Met zijn groenblauwe, wat leerachtige blaadjes, zijn vrij snelle groei tot bijna struikachtige afmetingen (40-60 cm hoog) en zijn talrijke geelgroene bloempjes in juli/augustus maken het tot een favoriet bij veel tuinliefhebbers (figuur 1 en 2) En passant is het ruimschoots aanplanten ervan een probaat middel om de tuin vrij van katten te houden. In de vrije natuur zal men voor de wijnruit richting Midderrand moeten gaan, in ons eigen land zijn de winters te koud. Bij het kneuzen van de blaadjes komt etherische olie vrij met een intense geur die door sommigen gewaardeerd wordt maar door de

meesten inclusief alle katten verafschuwd wordt. In de benaming van Linnaeus komt deze eigenschap al duidelijk tot uitdrukking: grave-olens = onaangenaam-riekend. Vanwege deze intense en onmiskenbare geur is de wijnruit zowel in de parfumindustrie als in de mediterrane keuken zeer welkom. Het is een onmisbaar bestanddeel van zowel het meer meditatieve Joodse 'bittere kruid' als van het frivole Italiaanse grappa. Daarnaast wordt tot op de dag van vandaag de wijnruit veelvuldig in de alternatieve geneeskunde toegepast als een panacee voor allerlei kwalen. Reeds in de achtste eeuw nam de monnik Trabo op het eiland Reichenau (Bodensee) het op in zijn 'Hortulus': een beschrijving van 24 geneeskrachtige planten. De letterlijk tekst is: "Attactuque graves leni dispergit odores. Haec cum multiplici vigeat virtute medellae" (Bij het slechts licht aanraken komen zware geuren vrij. Krachtig kan het werken door een veelzijdige geneeskracht). In dezelfde betekenis wordt het door Shakespeare in de zeventiende eeuw omschreven als herb of grace. Een bizar verhaal is dat het perk met wijnruit in de

Figuur 1. De wijnruit (Ruta graveolens), een weelderige plant met groenblauwe, leerachtige blaadjes en veel gele bloempjes. De geur van het blad is onmiskenbaar intens en voor velen onaangenaam. Foto gemaakt in rozentuin van Bad Langensalza (Duitsland).

Figuur 2. Detail van de wijnruit.

botanische tuin van Parijs vroeger met een hoog hek omringd moest worden om te voorkomen dat ongewild zwangere meisjes de wijnruit meenamen. Het werd als abortivum gebruikt en kreeg zo de bijnaam *herbe a la belle fille*. In Litouwen daarentegen heeft de wijnruit het zelfs gebracht tot nationale bloem. Een onbekende schaduwzijde van deze veelzijdige tuïnplant is het veroorzaken van een pijnlijke, erythemateuze induratie gepaard met bullae bij contact met de plant in combinatie met zonexpositie.¹ De ruim aanwezige furocoumarines (bergapten, psoralen en xanthotoxine) zullen na activatie door UV-A de fytofotodermatitis (PPD) veroorzaken die het onderwerp is van dit artikel.

CASUÏSTIEK

Casus 1

Enige jaren achtereen meldde zich stevast begin juli een 49-jarige docent Engels op de poli Dermatologie (UMC-Utrecht) met grote, branderige blaren op dorsum van zijn handen en onderarmen. De behandeling elk jaar met een stootkuur prednison plus lokaal indrogende therapie was weliswaar succesvol maar de oorzaak van de blaren bleef duister. Uiteindelijk bracht een huis/tuinbezoek helderheid in de zaak: ieder jaar aan het begin van de zomervakantie had deze docent nu de tijd om op een mooie zomerdag met korte mouwen de onstuimig opgegroeide wijnruit rondom zijn huis terug te snoeien tot aanvaardbare proporties. Na dat bezoek met bijbehorende uitleg is hij nimmer meer teruggezien op de poli.

Casus 2

Een 45-jarige medewerker van een vleeswarenfabriek had een soortgelijk verhaal: sinds ten minste drie jaar elke zomer jeukende, branderige blaren, vooral aan de onderarmen. Als hobby had hij naast zijn droefgeestige werk het onderhoud van twee grote siertuinen, totaal circa 4000 m²; geen groentes. De anamnese is feitelijk al bewijzend voor een PPD.

Bij volledige inventarisatie van de siertuinen bleek de vuurwerkplant (*Dictamnus albus*) de onverwachte boosdoener te zijn. Het gaat hier om een fraaie sierplant met witroze bloemen, behorend tot de ruit (*Ruta*) familie. De plant is vooral populair in de VS. In Nederland wordt de plant maar weinig aangeplant (moeilijk te kweken). De synoniemen als vuurwerkplant, gasplant of *burning bush* verwijzen naar de gemakkelijk ontvlambare etherische oliën die op een warme zomerdag ruimschoots door de plant worden afgescheiden. Deze oliën kunnen bij felle zon zelfs spontaan ontbranden zonder dat de plant zelf verbrandt. Dit fenomeen zou de verklaring kunnen zijn van de brandende braambos van Mozes (*Exodus 3*).

Casus 3

De volgende casus is ontleend aan een recent *Ikje* uit de *NRC* (*NRC*, 30 juli 2016, Marloes Swets). "Afgelopen zonnige woensdag gingen twee collega's

Figuur 3. Het drinken van een Mexicaans bier, op smaak gebracht met een schijfje limoen in de flessenhals, is de laatste jaren erg populair geworden, vooral op zonnige dagen. Minder populair is de fytofotodermatitis die uit dit gebruik kan voortkomen.

en ik na werk naar het strand. De zon scheen, het was een prachtige, warme avond. We bestelden zo'n hip bierje met een scheutje tequila en een schijfje limoen. Anne en ik kregen die limoen maar moeilijk in de fles, we lachten om onze onhandigheid. De volgende dag kreeg ik een rare plek boven mijn lip. Het prikkelde, deed stiekem ook pijn en zag er geïrriteerd uit. Het bleef rood.

Toen ik Anne weer zag, had zij precies hetzelfde rode plekje boven haar lip. Mijn collega's lachten ons uit. Zij wisten ook niet dat limoen leidt tot fytofotodermatitis of 'limoenziekte', een chemische reactie die je huid hypergevoelig maakt voor UV-licht."

Opvallend in deze casus is hoe haarscherp de dames de juiste diagnose hadden gesteld, mogelijk met hulp van internet. Voorts hoe een nieuwe gewoonte (schijfje limoen in flessenhals Mexicaans bier (figuur 3) tot een nieuw huidprobleem leidt, in de literatuur kernachtig aangeduid als *Mexican beer dermatitis*² of *the other lime disease*.³

WIJNRUITFAMILIE

Planten die tot deze familie behoren zijn onderling totaal verschillend (tabel 1). Voor een leek is het

Tabel 1. Wijnruitfamilie.

		Latijnse naam	Toepassing
1	Wijnruit	<i>Ruta graveolens</i>	sierplant, medisch, culinair, parfum
2	Vuurwerkplant	<i>Dictamnus albus</i>	sierplant
3	Citroen	<i>Citrus limon</i>	fruit, orangerieplant

moeilijk te bevatten dat een citroenboom en de wijnruit tot dezelfde familie behoren. Enig houvast om deze planten toch als één familie te ervaren zijn de volgende punten van overeenkomst: 1. De bladeren zijn wat leerachtig. 2. Ze bevatten allemaal veel welriekende en makkelijk ontvlambare etherische oliën. 3. De hele familie is liefhebber van een wat warmer klimaat. 4. Last but not least: ze kunnen allemaal PPD veroorzaken.

WIJNRUIT

Onbedoeld contact met de wijnruit zoals bij het plukken, snoeien of kneuzen ervan door ertegen/erin te staan/licgen kan een flinke PPD veroorzaken. Daarnaast kan ook bewust contact problemen veroorzaken zoals bij gebruik van de wijnruit als alternatief/homeopathisch medicijn. In 1995 rapporteerden collega's Van der Plas en Blanken in dit tijdschrift een fototoxische reactie bij drie patiënten op een homeopathische gelei gebruikt voor bloedsuikerstoring, kneuzing, enzovoorts.⁴ Deze gelei bleek 5% *Ruta graveolens* moedertinctuur te bevatten. Een meer recente publicatie beschrijft een patiënte met een zeer uitgebreide huiduitslag nadat zij zich voor haar fibromyalgie geheel had ingesmeerd met een wijnruitextract en vervolgens in bikini was gaan zonnebaden.⁵

CITROEN

Van het citrusfruit geeft de citroen (figuur 4) en zijn gifgroene neefje de limoen (lemmetje of lime; *C. aurantifolia*) de meeste problemen. Van ander citrusfruit als sinaasappel, grapefruit en mandarijn worden in de literatuur geen problemen gemeld, ook niet vanuit de landen waar ze en masse verbouwd worden. De limoenziekte of Mexican beer dermatitis uit de bovenstaande casus zal zich meestal rondom de mond manifesteren. Door het bierflesje met schijfje limoen voor gebruik op zonnig strand of terras stevig te schudden kan het bier/limoen mengsel evenwel overal op het schaars geklede lijf gespreid worden. De schade van de daarop volgende PPD beperkt zich meestal tot ontsierende hyperpigmentatie.⁶ De PPD bij het uipersen van citroen voor het maken van limonade⁷ of drankjes als mojito⁸, margarita of sangria⁹ of voor bereiding van een citroentaart¹⁰ zal meestal de handen als doelwit hebben. Het verwerken van citroenschil in geurbollen op een Amerikaans zomerkamp veroorzaakte een ware epidemie van PPD: huiduitslag aan handen, polsen en onderarmen bij 97 van de 622 kinderen.¹¹ Interessant is de waarneming dat ratten waarvan de rug met citroenschil is ingesmeerd, slechts 2,5 minuut expositie aan de (Braziliaanse) zon nodig hebben om een PPD te ontwikkelen.¹²

Een achterneefje van de citroen is de bergamot (*C. bergamica*). Het aroma van de schil werd begin twintigste eeuw in parfum verwerkt en veroorzaakte de bij oude dermatologen nog bekende Berloque

Figuur 4. Een citroenboompje (*Citrus lemon*) als orangerieplant op het eiland Mainau (Bodensee).

dermatitis: ontsierende bruine strepen in de hals bij dames na gebruik van parfum. In feite gaat het om hyperpigmentatie na PPD-reactie op de bergamot. Een extreem geval van Berloque dermatitis betrof een 37-jarige vrouw die een snelbruinende lotion bij de zonnebank had gebruikt.¹³ Deze suntanner bevatte een extract van de *Citrus sinensis* oftewel de gewone sinaasappel.

SAMENVATTEND

De belangrijkste boosdoeners uit de ruitfamilie zijn de wijnruit uit de tuin en de citroen uit de keuken.

LITERATUUR

1. Ginkel CJW van, Koers WJ. Wijnruit: een vergeten oorzaak van blaren. *Ned Tijdschr Dermatol Venereol* 1994;4:25-6.
2. Flugman SL. Mexican beer dermatitis: a unique variant of lime phytophotodermatitis attributable to contemporary beer-drinking practices. *Arch Dermatol* 2010;146:1194-5.
3. Weber IC, Davis CP, Greason DM. Phytophotodermatitis: the other "lime" disease. *J Emerg Med* 1999;17:235-7.
4. Plas M van der, Blanken R. Fototoxische reacties door *Ruta graveolens* in een homeopathisch geneesmiddel. *Ned Tijdschr Dermatol Venereol* 1995;5:11-112.
5. Arias-Santiago SA, et al. Phytophotodermatitis due to *Ruta graveolens* prescribed for fibromyalgia. *Rheumatology* 2009;48:1401.
6. Flugman SL. Mexican beer dermatitis: A unique variant of lime phytophotodermatitis attributable to contemporary beer-drinking practices. *Arch Dermatol* 2010;146:1194-5.

7. Wagner AM, et al. Bullous phytophotodermatitis associated with high natural concentrations of furanocoumarins in limes. *Am. J. Contact Dermat* 2002;13:10-4.
 8. Pomeranz MK, Karen JK. Phytophotodermatitis and limes. *N Engl J Med* 2007;357.
 9. Mioduszewski M, Beecker J. Phytophotodermatitis from making sangria: a phototoxic reaction to lime and lemon juice. *CMAJ* 2015;187:756
 10. Hankinson A, Lloyd B, Alweis R. Lime-induced phytophotodermatitis *J Community Hosp Int Med Perspect* 2014;4:10.3402.
 11. Gross TP, et al. An outbreak of phototoxic dermatitis due to limes. *Am J Epidemiol* 1987;125:509-14.
 12. Goncalves NE, et al. Experimental phytophotodermatitis. *Photodermatol Photoimmunol Photomed* 2005;21:318-21.
 13. Ginkel CJW van. Berloque dermatitis door combinatie van zonnebank en snelbruiner. *Ned Tijdschr Dermatol Venereol* 2008;18:295-6.
-